

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра філософії та культурології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан філологічного факультету
проф. Борис БУНЧУК
«12» серпня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ РЕЛІГІЇ
вибіркова

Освітньо-наукова програма: Філософія

Спеціальність: 033 Філософія

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий) доктор філософії

Факультет, на якому здійснюється підготовка фахівців: філологічний

Мова навчання: українська

Чернівці 2024 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Методологічні проблеми філософії релігії» складена відповідно до освітньо-наукової програми «Філософія» (спеціальність 033 «Філософія»), затвердженої Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 6 від 29 червня 2023 року)

Розробник та викладач: **Бродецький Олександр Євгенович**, доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та культурології

Погоджено з гарантом ОП та затверджено на засіданні кафедри філософії та культурології

Протокол № 1 від «12» серпня 2024 року

Завідувач кафедри

Ольга РУПТАШ

Схвалено методичною радою філологічного факультету

Протокол № 1 від «12» серпня 2024 року

Голова методичної ради

філологічного факультету

Алла АНТОФІЙЧУК

МЕТА ТА АНОТАЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ

Курс комплексно презентує теоретико-методологічні масиви філософського осмислення релігії. Висвітлюються результати філософської рефлексії щодо ідеї Бога та феномена релігійної віри, інших важливих для релігії світоглядних концептів, категорій і принципів. Презентуються фундаментальні аспекти онтології, гносеології, аксіології та праксеології релігії з опорою при їхньому висвітленні на конкретні концепції філософії релігії, що склалися в межах філософсько-релігієзнавчого дискурсу.

Мета навчальної дисципліни:

Системно поглибити знання аспірантів з філософії релігії з акцентом на її методологічні виміри; вдосконалити аналітичні навички осмислення суті релігійного світогляду з опорою на обізнаність з основними концепціями філософії релігії в діахронічному і синхронічному ракурсах; евристично зорієнтувати аспірантів щодо можливостей ефективного застосування філософсько-релігієзнавчої методологічної культури у майбутній фаховій діяльності і, зокрема, в роботі над дисертаційним дослідженням.

Пререквізити.

Опанування знань з курсу «Методологічні проблеми філософії релігії» передбачає кореляцію з уже здобутими знаннями з курсів: «Етика. Наука. Соціум»; «Академічне письмо та риторика іншомовного спілкування»; «Сучасна філософія: аксіологічні, методологічні та соціальні аспекти».

Результати навчання

Дисципліна спрямована на формування у здобувача вищої освіти таких результатів навчання:

Загальні компетентності:

ЗК2. Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

ЗК5. Здатність розв'язувати комплексні проблеми філософії на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.

Спеціальні компетентності:

СК3. Здатність застосовувати методи філософського і міждисциплінарного дослідження, виявляти їхні евристичні можливості та межі, використовувати релевантний дослідницький інструментарій.

СК6. Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми дослідницького характеру в сфері філософії, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень.

СК7. Здатність аналізувати закономірності взаємодоповнюваності практично-ціннісних і теоретичних форм світогляду й соціального пізнання і на цій основі надавати експертні рекомендації щодо гуманізації та толерантизації різних соціально-культурних сфер.

СК8. Здатність на основі філософсько-ціннісної рефлексії моделювати та популяризувати в соціумі теоретико-методологічні платформи взаємодії гуманістичних ідей і практик носіїв альтернативних світоглядних і культурних традицій, об'єднаних досвідом співжиття та співпраці.

Програмні результати навчання

РН1. Мати передові концептуальні та методологічні знання з філософії і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з філософії, отримання нових знань та здійснення інновацій.

РН5. Планувати і виконувати теоретичні дослідження з філософії та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

РН6. Глибоко розуміти загальні принципи та методи філософських наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері філософії та у викладацькій практиці.

РН 10. Формулювати експертні рекомендації щодо ідейно-світоглядних, морально-ціннісних, комунікативно-практичних інструментів гуманізації й толерантизації пізнавального процесу і соціокультурних практик.

Знати коло основних методологічних проблем філософії релігії та теоретичні способи їх осмислення та розв'язання; ключові концепти, категорії та принципи філософії релігії і її конкретних парадигмальних варіацій (у синхронічному й діахронічному вимірах):

Розуміти логічні зв'язки методологічної специфіки концепцій філософії релігії із відповідними дискурсивно-парадигмальним, гуманітарно-світоглядним контекстом; співвідношення онтологічних, гносеологічних, аксіологічних та праксеологічних ракурсів філософського осмислення релігії і її культурної ролі; рецепції надбань світової філософії релігії в українських дослідженнях у цій царині;

Уміти застосовувати теоретико-методологічний ресурс філософії релігії для рефлексії над специфікою та дієвістю світоглядної культури людства, тенденціями цивілізаційного духовно-культурного розвитку; використовувати здобуті комплексні знання у професійній діяльності за фахом, зокрема, у програмуванні методологічної канви власного дисертаційного дослідження, якщо його тема має дотичність до проблем буття релігії.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва навчальної дисципліни «Методологічні проблеми філософії релігії»												
Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість			Кількість годин					Вид підсумкового контролю	
			кредитів	годин	змістових модулів	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота		індивідуальні завдання
Денна	1	2	3	90	1	14		16		60		Залік

Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	усього	денна форма					заочна форма						
		у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Теми лекційних занять													
Тема 1. Дисциплінарна специфіка філософії релігії: методологічні параметри інтерпретації	12	2	2			8							
Тема 2. Життєво-ціннісні передумови релігії: методологічні аспекти осмислення. Сакральне і Божественне як світоглядні концепти.	12	2	2			8							
Тема 3. Моделі зв'язку Бога і світу. Методологічні варіації обґрунтування буття духовного Абсолюту та їх філософський аналіз	12	2	2			8							
Тема 4. Сакральні цінності у філософській інтерпретації від Античності до Ренесансу: методологічні підходи	12	2	2			8							
Тема 5. Релігійний досвід крізь призму філософсько-методологічної рефлексії XVII – XX ст.	12	2	2			6							
Тема 6. Методологічна культура дискурсів новітньої філософії релігії: спектр проблем та підходів	10	2	2			8							
Тема 7. Методологічний принцип гуманістичної синергії ціннісних ідей релігій: евристичний потенціал	10	1	2			8							

Тема 8. Тенденції співвідношення сучасної релігійності, секулярності і постсекулярності: методологічний зріз	10	1	2			6						
Усього годин	90	14	16			60						

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№	Назви тем з основними питаннями	Кількість годин
1	Семінар 1 1. Предметність філософії релігії 2. Функції та типи філософії релігії 3. Специфіка історіософії релігії, спільне і відмінне з історією релігії 4. Методологічні засади дисципліни та її міжпредметні зв'язки	2
2	Семінар 2 1. Життєво-ціннісні передумови релігії і релігійності 2. Зміст та ціннісні координати понять «священне», «сакральне» 3. Ідея Божественного: ціннісні засади й антропологічне підґрунтя	2
3	Семінар 3 1. «Докази» буття Бога як феномен світоглядної та інтелектуальної культури 2. Онтологічний аргумент 3. Космологічна та телеологічна «доказовість» буття Бога 4. Історичний «доказ» буття Бога 5. Соціально-ціннісні аплікації «доказів» буття Бога	2
4.	Семінар 4 1. Парадигми осмислення Божественного і сакрального в теоретичному світогляді Стародавнього світу 2. Релігія і філософія в середньовічному мисленні та соціокультурних практиках 3. Ренесансні дискурси філософської теології та провістки філософії релігії	2
5.	Семінар 5 1. Ідея Бога і феномен релігійної віри в новочасному дискурсі: варіації тлумачення 2. Палітра філософських поглядів на релігію в добу Просвітництва 3. Синтез раціоналістичних та ірраціоналістичних імпульсів у філософії та історіософії релігії XIX – початку XX ст.	2
6.	Семінар 6 1. Філософія релігії у XX – XXI ст.: типологія проблематики та методологічні варіації 2. Новітні форми взаємодії філософії і теології 3. Феномен атеїзму. Його культурні та теоретичні орієнтири у XX – XXI ст. 4. Соціальні й екзистенційні виміри новітньої філософії релігії	2
7.	Семінар 7 1. Засади богослов'я, філософії, етики та соціальних ідей індуїзму, джайнізму, сикхізму, буддизму 2. Джерела та специфіка монотеїстичного світорозуміння в юдаїзмі	2

	3. Пріоритети етики та антропології християнства 4. Парадигми християнського богослов'я 5. Теоцентризм ісламу і його зв'язок з етосом і праксисом	
8.	Феномен релігійності в сучасному світі: методологічні підходи до аналізу 1. Моделі сучасної релігійності 2. Феномени секулярності і постсекулярності: підходи до осмислення 3. Релігія, наука, мистецтво, соціальність: новітні форми взаємодії 4. Соціальна буттєвість релігії у параметрах української ідентичності: актуальні проблеми	2

ЗМІСТ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Методологія «доказовості» буття Бога в сучасних формах теїзму
2. Філософія релігії в традиції аналітичної філософії XX – XXI ст.
3. Філософія релігії в Україні доби Незалежності: здобутки та перспективи розвитку
4. Міждисциплінарна взаємодія сучасної культурології і філософії культури з філософією та історією релігії: проблематика, напрями досліджень, методологія
5. Актуальні аспекти прикладної аксіології (етика, естетика, соціальні вчення) орієнталістських релігійних традицій: сучасні тенденції
6. Актуальні аспекти прикладної аксіології (етика, естетика, соціальні вчення) релігій авраамічного кореня: сучасні тенденції
7. Варіації антропологічних ідей у течіях буддизму
8. Сучасне богослов'я юдаїзму: постаті та ідеї
9. Сучасне богослов'я ісламу: персоналії, концепції, методологічні альтернативи
10. Сучасне богослов'я сикхізму: ідейна специфіка
11. Форми соціалізації сучасних джайністів
12. Логіка історичної буттєвості релігії в Україні
13. Соціально-ціннісний дискурс в ідеях сучасного синтоїзму
14. Соціально-ціннісний дискурс в сучасних конфуціанських доктринах
15. Світоглядні аспекти гендерних та сімейно-шлюбних цінностей у світових та етнічних релігіях сьогодення
16. Світоглядні контексти поглядів на феномен війни у світових та етнічних релігіях: актуальні аспекти
17. Проблема толерантності в гомілетичному дискурсі сучасних релігій та конфесій (зокрема, й в українських реаліях)
18. Форми сучасного атеїзму та його діалогу з релігійним світоглядом
19. Місія мистецтва за священними текстами етнічних і світових релігій
20. Місія культуротворчості в сучасних ідеях орієнталістських та авраамічних релігій.
21. Політичний дискурс у висвітленні сучасного богослов'я: міжрелігійний та міжконфесійний зріз
22. Тенденції в богословській освіті сьогодення: світ / Україна
23. Соціально-безпекові аспекти в сучасному релігійному і міжрелігійному дискурсі
24. Футурологічні ідеї в сучасних орієнталістських релігіях
25. Футурологічні концепції в сучасних юдаїзмі, християнстві та ісламі
26. Концептуальний рівень релігійної свідомості (теологія, релігійна філософія) в осмисленні сучасною філософією науки: аспекти новаційних підходів.
27. Співвідношення фундаменталістських і модерністських тенденцій у сучасних авраамічних релігіях
28. Співвідношення фундаменталістських і модерністських тенденцій в індуїзмі, сикхізмі, джайнізмі

29. Осмислення технологічних новацій сучасної цивілізації в актуальних буддійських, синтоїстських, конфуціанських та даоських дискурсах.
30. Ціннісно-світоглядні портрети провідних релігійних лідерів сучасного світу
31. Політична активність релігійних лідерів: приклади, суперечності, ціннісні альтернативи місії
32. Релігійні цінності в публіцистичному дискурсі провідних сучасних природознавців: альтернативи підходів та оцінок

Примітка. Форми контролю освоєння тем самостійної роботи: перевірка модульних контрольних робіт; ІНДЗ, з якими пов'язані теми самостійної роботи; опитування і тестування під час поточного й підсумкового контролю.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

1. Підготувати порівняльно-аналітичну таблицю «Специфіка уявлень про Бога (богів) в античних філософів».
2. Підготувати проєкт доповіді на студентській науковій конференції «Проблема віри і розуму в ісламській середньовічній філософії»
3. Зробити аналітичну доповідь «Осмислення релігії та метафізики в ідеях Н. Мальбранша».
4. Підготувати письмову розвідку «Варіації обґрунтування пантеїзму: Античність, Середні Віки, Новий Час, сьогодення».
5. Підготувати аналітичну презентацію: «Тенденції деїзму й атеїзму у дискурсі філософів-просвітників»
6. Сформувати порівняльно-аналітичну таблицю «Специфіка поглядів на релігію І. Канта, Й. Фіхте, Г. Гегеля, Й. Шеллінга та Л. Фюрбаха».
7. Підготувати есе «Екстраполяція міркувань Д. Юма щодо забобонності і фанатизму на сучасні тенденції релігійного життя (світ / Україна).
8. У формі аналітичної доповіді проаналізувати модифікації доказовості буття Бога в богослов'ї та релігійній філософії ХХ – ХХІ ст.
9. У вигляді компаративної письмової розвідки обміркувати специфіку різних концепцій феноменології релігії і взаємодію в них релігієзнавчого, філософського та культурологічного аспектів.
10. Підготувати аналітичне повідомлення про аргументативний і ціннісний ресурс атеїзму кінця ХХ – початку ХХІ ст.
11. У формі порівняльної таблиці висвітлити зміст актуальних проблем та підходів західної гносеології релігії кінця ХХ – початку ХХІ ст.
12. Підготувати проєкт статті «Трансформація уявлень про статус релігійних цінностей в постсекулярній філософії релігії».
13. Підготувати та представити есе за обраними афоризмами про релігію і віру (афоризми додаються).
14. Підготувати есе на тему: «Якби від мене залежало: встановити чи не встановити в Україні державну релігію – як би я повівся (-лася), і чому саме так?»
15. Написати та представити есе за обраними афоризмами Конфуція (можна обрати ті думки, з якими погоджуєтесь, або, навпаки, – ті, з якими вважаєте за потрібне посперечатися).
16. Підготувати доповідь «Конфуціанські ідеї та цінності в суспільно-політичному житті сучасного Китаю»
17. Організувати тематичну дискусію між студентами групи: «Які ідеї та форми життя східних духовних традицій можуть бути справді актуальні для сучасної західної людини?». Форма звітності – відеозапис дискусії.
18. Виконати презентацію: «Символізм культового мистецтва тієї чи іншої східної національної релігії» (за вибором).
19. Написати та представити есе «Переплетеність побутової і релігійної тематики у зразках єврейського національного гумору».
20. Організувати між студентами групи тематичну дискусію: «Співвідношення авторитарних та гуманістичних смислових матриць у змісті Танаху». Форма звітності: відеозапис дискусії.
21. Написати та представити есе за обраними афоризмами з Талмуду.

22. Підготувати комплекс тестових завдань за блоком тем, присвячених світоглядів та історії етнічних релігій.
  23. Підготувати та представити есе за сентенціями та афоризмами з «Дхаммапади».
  24. Здійснити повідомлення «Герменевтика мистецької образності буддизму».
  25. Підготувати презентацію щодо символізму біблійних мотивів в образотворчому мистецтві та художній літературі.
  26. Зробити аналітичну доповідь «Ставлення християнства до актуальних проблем прикладної етики (сурогатне материнство, позашлюбні стосунки, проблема абортів, проблема евтаназії, одностатеві шлюби)».
  27. Організувати тематичну дискусію на тему «Ментально-цінісні колізії набуття автокефалії українським православ'ям».
  28. Зробити аналітичне повідомлення: «Становище жінки в ісламі» (проаналізувати і те, що про це говорить Коран, і те, яким в цьому плані нині є стан речей в різних ісламських країнах – наприклад, порівняти становище жінки, з одного боку, в Туреччині, а з іншого – в Саудівській Аравії).
  29. Зробити доповідь: «Іслам і наука: історіософські виміри та актуальні тенденції».
  30. Підготувати та захистити презентацію «Символізм естетичних доміант ісламу».
  31. Провести полемічну бесіду на тему «Мусульманські мігранти в сучасних країнах Заходу: позитивний чинник синергії культур і цінностей чи загроза?» Форма звітності: відеозапис бесіди.
  32. Зробити аналітичне повідомлення «Соціально-психологічні передумови та вектори діяльності деструктивних неорелігій в пострадянській Україні (можна екстраполювати аналіз на такі течії, як «Біле братство», «церква» «Відродження» «апостола» Володимира Мунтяна та ін.)
  33. Провести дискусійну бесіду про евристичний потенціал та соціально значущі контексти принципу гуманістичної синергії аксіологічних ідей різних релігійних традицій у сучасному світі. Форма звітності: відеозапис бесіди.
- Примітка:** Орієнтовний обсяг есе чи аналітичної таблиці: – до 0,3 др. арк; тексту доповіді – до 0,5 др. арк.; час дискусії або полемічної бесіди – до 30-50 хв.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Види та форми контролю: усні та письмові відповіді й доповіді аспірантів; письмові творчі роботи (есе; аналітичні повідомлення, реферати, порівняльні таблиці); презентації; тестові завдання, термінологічні диктанти тощо.

Засоби оцінювання: визначення рівня повноти усної чи письмової відповіді; перевірка творчих письмових робіт (есе, аналітичних повідомлень, рефератів, порівняльних таблиць); презентацій; контрольних робіт; тестових завдань тощо.

Поточний контроль: 60%; підсумковий контроль (залік іспит): 40%.

Оцінка «А» (90-100 балів) виставляється аспірантам, які

- ✓ мають належний базис фахових знань та мисленневих навичок, що спираються на сформований світогляд і широку гуманітарну ерудицію;
- ✓ вільно оперують знаннями щодо сутності релігії та методологічних засад її філософського осмислення, основних етапів і тенденцій розвитку релігій світу; компетентно орієнтуються в першоджерелах і найактуальніших наукових розвідках у галузі філософії релігії; глибоко усвідомлюють зміст та життєво-соціокультурні основи відповідних ідей, концепцій, теорій.
- ✓ мають критичне й водночас конструктивне мислення;
- ✓ вміють диференціювати онтологічні, гносеологічні, аксіологічні та праксеологічні контексти філософії релігії, а водночас здійснювати їхній синтез та застосовувати до аналізу історичних і сучасних форм різних релігійних традицій світу;
- ✓ на високому аналітичному рівні здатні пояснювати взаємозв'язок життєвого шляху провідних релігійних діячів, богословів, релігійних філософів і філософів релігії із генезисом їхніх учень; висвітлювати соціокультурні обставини формування цих учень;

- ✓ здатні синтезовано застосовувати методологічний потенціал напрацювань філософії релігії для аналізу актуальних тенденцій розвитку духовної культури та аксіосфери сучасного соціуму;
- ✓ усвідомлюють і можуть чітко пояснити контекст взаємодії своєї майбутньої професійної діяльності з компетенціями, що даються цим курсом.

Оцінки «В» (80-89 балів) та «С» (70-79 балів) виставляється аспірантам, які

- ✓ мають і виявляють розвинуті духовно-творчі інтереси;
- ✓ знають основну першоджерельну та навчальну літературу з курсу; вміють аналізувати ключові ідеї відповідних праць;
- ✓ можуть на філософсько-рефлексивному рівні пояснити й проінтерпретувати зміст основних течій та ідейних рухів у межах філософії релігії; їхні методологічні та рефлексивно-критичні можливості;
- ✓ обізнані з основами онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, праксеологічних ідей релігій світу та філософськими підходами до їх аналізу й критики;
- ✓ демонструють усвідомлення способів використання у своїй майбутній фаховій діяльності знань, здобутих в межах цього курсу,

Розмежування рівнів «В» і «С» залежить від міри глибини та аналітичності орієнтації аспірантів щодо окреслених маркерів.

Оцінки «D» (60-69) та «E» (50-59) виставляються аспірантам, які

- ✓ мають несистемні уявлення про філософський ресурс осмислення релігійного світогляду;
- ✓ на пересічному рівні оволоділи поняттями, категоріями, методологічними підходами, розробленими в межах філософії релігії;
- ✓ орієнтуються в базовій літературі з курсу, хоча не завжди здатні коректно витлумачити зміст тих чи інших принципів, ідей, концепцій тощо.

Розмежування рівнів «D» і «E» залежить від вищої чи нижчої міри освоєння аспірантами цих параметрів.

Оцінки «F» і «Fx» ставляться, якщо студенти

- ✓ не виявили знань програмного матеріалу або засвідчили ці знання на досить невисокому, хаотичному рівні;
- ✓ не розуміють суті більшості питань, які вивчаються в курсі, або мають щодо них лише поверхові, неаргументовані уявлення;
- ✓ не обізнані з біографічними відомостями про філософів, що осмислювали релігійний світогляд;
- ✓ демонструють серйозні прогалини в баченні шляхів застосування знань з курсу майбутній професійній діяльності

Розмежування рівнів «F» і «Fx» визначається масштабом окреслених прогалін у знаннях.

Розподіл балів, які отримують аспіранти

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота)								Кількість балів (залік)	Сумарна к-ть балів
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
<p>У межах кожної теми оцінюються (максимум):</p> <ul style="list-style-type: none"> - усна теоретична відповідь – 3 балів; - доповнення, участь у дискусії – 3 бали; - ІНДЗ – 3 бали (стандартна кількість ІНДЗ для кожного аспіранта – 4 впродовж курсу); - у разі виконання більшої кількості ІНДЗ (за умови їх належної якості) надлишок балів може зараховуватися до майбутньої оцінки за підсумковий контроль. <p style="text-align: center;">Сума максимальних балів 60</p>								40	100

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НА ЗАЛІКУ

Курс «Методологічні проблеми філософії релігії» складається з 2 теоретичних та 1 підсумкового модулів.

Теоретичний модуль оцінюється в **60** балів.

Підсумковий модуль (залік) оцінюється в **40** балів.

Заліковий з «Методологічних проблем філософії релігії» містить 3 завдання.

Перші два завдання – це теоретичні питання, які оцінюються максимально в **15** балів кожне. Відповідь на кожне питання білету оцінюється від **0** до **15** балів так:

13-15 балів – якщо аспірант / аспірантка надає повну, теоретично компетентну, доказову, інтелектуально повноцінну відповідь на запитання.

Аспірант / аспірантка висвітлює наукову інформацію з курсу комплексно, міркує предметно й аргументовано, належно демонструє загальні й фахові компетенції, здобуті під час вивчення як цього курсу, так й інших курсів, що дисциплінарно корелюються з ним. Бачить і вміє прояснити актуальні контексти відповідних методологічних ідей і концепцій.

Відповідь струнко структурована, логічно прозора, характеризується елементами евристичності та усвідомленням можливостей дослідницького застосування відповідних знань. Мовна культура екзаменованого / екзаменованої – на високому рівні.

10-12 балів – присвоюється, якщо аспірант / аспірантка дає загалом змістовну відповідь, доволі добре обізнаний (обізнана) із суттю питань, які висвітлює, однак часом демонструє переважання репродуктивного підходу до висвітлення засвоєних знань над творчо-евристичним. З основами першоджерельної літератури знайомий (знайома), але часом черпає знання про неї не безпосередньо з текстів та праць філософів релігії, а з критичної та підручничкової літератури.

Коректно викладає навчальний матеріал, але подекуди неточно його осмислює; має окремі огріхи мовної культури. Попри це засвідчує прагнення будувати відповідь самостійно та надалі ще глибше освоїти відповідний матеріал та мисленнєвий інструментарій.

9-7 балів – за відповідь, що є неповною, хоч і в загальних рисах розкриває базову інформацію з питання.

Знання наявні, але часто вони неточні, в деяких міркуваннях про складні релігійні та філософсько-методологічні ідеї аспірант / аспірантка спотворює логіку їх розуміння. Бракує усвідомлення контекстуальних зв'язків відповідних вчень із соціальною та культурною реальністю. Наявні стилістичні й риторичні помилки у викладі матеріалу.

3-4 бали – в разі поверхової, відтворювальної, подекуди логічно хаотичної відповіді, однак з часткою предметних знань з питання.

Аспірант / аспірантка більшою мірою переповідає, але не аналізує навчальну й наукову інформацію; хибує проти істини при розкритті фактів та тлумаченні смислу висвітлюваних явищ, ідей та вчень.

1-2 бали – відповідь дуже поверхова, безаргументативна.

Аспірант / аспірантка не знає основних фактів, термінів та визначень, не орієнтується в основах філософії релігії, наявні елементи знань з питання пов'язує між собою хаотично; не усвідомлює зв'язку концепцій філософії релігії і їхніх соціальних та культурних контекстів.

0 балів – відповідь відсутня.

Третє завдання – розв'язання 5-х тестових завдань, що мають аналітичний характер, і відповідь на кожне з яких оцінюється в 2 бали. Максимальна сума балів – **10** – здобувається в разі точного розв'язання кожного з тестових завдань.

Система оцінювання підсумкового модуля з курсу

Теоретичний блок		Практичний блок
I питання	II питання	5 тестових завдань
15 балів	15 балів	по 2 бали кожна правильна відповідь
		10 балів
40 балів		

За умови успішної роботи в межах кожного теоретичного модуля та цілкового виконання належних форм роботи на іспиті аспірант / аспірантка має можливість за результатами курсу отримати на заліку 100 балів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ІСПИТУ)

1. Окресліть місце філософії релігії в системі філософських наук загалом і релігієзнавства зокрема. Визначте її дисциплінарну специфіку та дослідницькі завдання.
2. Поясніть специфіку історіософії релігії та її зв'язки з філософією та історією релігії.
3. Виділіть та охарактеризуйте онтологічну, гносеологічну, аксіологічну, праксеологічну проблематику філософії релігії. На прикладі конкретного релігійного вчення продемонструйте елементи, що становлять предмет уваги а) онтології; б) гносеології; в) аксіології; г) праксеології.
4. Охарактеризуйте два альтернативних типи філософії релігії – філософське релігієзнавство і філософську теологію. У чому Ви бачите потенціал їх дослідницької взаємодії?
5. Висвітліть основні функції філософії релігії та обміркуйте її людинознавчу значущість.
6. Поясніть наявні методологічні ускладнення щодо дефініції поняття «релігія». Представте та проаналізуйте низку альтернативних варіантів дефініції.
7. Осмисліть життєво-ціннісні передумови релігії та релігійної віри. Які Ви знаєте базові альтернативи їх тлумачення?
8. Окресліть відомі Вам підходи до філософської інтерпретації соціально-ціннісної функціональності релігії.
9. Розкрийте зміст базових ідей, що пояснюють походження й сутність релігії. Співвіднесіть зміст цих ідей з теоріями релігії, що сформовані на їхній основі.
10. Як Ви гадаєте, чи можна виокремити щось істотно спільне для змісту віри всіх релігій? Обґрунтуйте свою відповідь та проілюструйте її на матеріалі конкретних віровчень.
11. Розкрийте зміст та ключові світоглядно-ціннісні контексти феномена священного. Яким є місце феномена священного в системі релігійного самовизначення людини?
12. Який зміст має поняття «докази буття Бога»? Охарактеризуйте найвідоміші з них та висвітліть підходи до їх критики (і контр-критики з боку їх речників). Що Ви знаєте про сучасний дискурс доказовості буття Бога?
13. Розкрийте зміст та варіанти космологічного «доказу» буття Бога. Які Ви знаєте форми його філософської критики?
14. Викладіть суть та форми онтологічного «доказу» буття Бога. Хто з видатних мислителів і на яких методологічних засадах долучився до його розробки?
15. Поясніть суть морального «доказу» буття Бога. У контексті концепцій яких провідних філософів цей «доказ» кристалізувався?
16. Поясніть зміст телеологічного «доказу» буття Бога. Що Ви знаєте про його критику та контр-критику його адептів?
17. Порівняйте зміст онтологічного і телеологічного «доказів» буття Бога (з урахуванням їхніх когнітивних і ціннісних вимірів).
18. Чи можна розглядати моральний «доказ» буття Бога як варіацію телеологічного «доказу»? Відповідь обґрунтуйте.
19. Окресліть зміст «історичного» доказу буття Бога. Якими є форми його філософської критики?
20. Охарактеризуйте основні етапи розвитку філософських уявлень про релігію.
21. Дайте порівняльну характеристику уявлень про релігію в контексті античної, середньовічної, ренесансної і просвітницької філософії.
22. Порівняйте середньовічні, новочасні, післяпросвітницькі та сучасні тенденції осмислення проблеми співвідношення віри і розуму.
23. Дайте характеристику таких принципів середньовічного богословського мислення, як супранатуралізм, ревеляціонізм, провіденціалізм, есхатологізм.
24. Висвітліть концептуальний зміст осмислення ідеї Бога і феномена релігії в епоху Відродження. Як Ви розумієте ренесансну трансформацію уявлень про відношення філософії до релігії порівняно із середньовічним баченням (від статусу «служниця релігії» до статусу «сестра релігії»).
25. Здійсніть порівняльну характеристику деїзму Р. Декарта і пантеїзму Б. Спінози. Розкрийте специфіку їхніх поглядів на співвідношення конфесійного і філософського богоспівкування.
26. Поясніть специфіку поглядів на релігійну віру Б. Паскаля. У чому виявляється парадигмальна

унікальність його підходу порівняно з типовими новочасними дискурсами?

27. Розкрийте зміст вчення Д. Юма про походження, антропологічні основи та форми релігії.
28. Розкрийте зміст Юмового поняття «спотворена релігійність» і в цьому контексті висловіть свої думки навколо тези Вольтера: «Часи найбільш марновірні були завжди часами найстрахотливіших злочинів».
29. Висвітліть смисл Кантової етикотеології. Чому лише моральна свідомість і практика (а не одкровення чи умогляд) є, на думку філософа, тим ґрунтом, на якому утверджується істинність віри в Бога?
30. Висвітліть Кантові думки щодо співвідношення статутарної (історичної, конфесійної) і «чистої» (морально мотивованої) віри в Бога.
31. Розкрийте специфіку провідних ідей філософії релігії Г. Гегеля.
32. Охарактеризуйте підхід Й. Шеллінга до осмислення міфології та релігії.
33. Обміркуйте філософське ядро осмислення Г. Сковородою смислу й ціннісних форм релігійної віри та богоспілкування. Яке значення для філософії релігії мають його ідеї щодо специфіки сакрального тексту?
34. Проаналізуйте Фюрбахове розуміння спільного і відмінного між релігією, філософією, мистецтвом. Дайте власне тлумачення співвідношення цих трьох світоглядних форм.
35. Окресліть ключові засади філософії релігії Ф.Шляєрмахера та обміркуйте її вплив на становлення феноменологічного й герменевтичного методів у пізнанні релігії.
36. Розкрийте смисл моделі релігійної віри в С.К'єркегора та порівняльно співвіднесіть її із ідеями атеїстичного екзистенціалізму.
37. Висвітліть ідейний зміст концепції релігії Е.Дюркгейма та розкрийте смисл його тези про тотожність «релігійного» і «соціального».
38. Обміркуйте внесок А. Шопенгауера та Ф. Ніцше у філософське осмислення засад релігійного світогляду.
39. Розкрийте специфіку підходу до осмислення релігії та форм релігійного досвіду у вченні В. Джеймса (і філософії прагматизму загалом).
40. Представте та оцініть марксистські і неомарксистські візії феномена релігії та релігійності.
41. Проаналізуйте ключові надбання філософії релігії неокантіанства (Г. Коген, П. Наторп, В. Віндельбанд, Е. Кассіер та ін.)
42. Обміркуйте підхід А. Бергсона до осмислення джерел та ціннісних векторів релігійності.
43. Поясніть особливості підходу К. Ясперса до осмислення релігійних і філософських іпостасей віри в Бога.
44. Дайте характеристику специфіки філософії релігії в неоавгутиніанстві та неотомізмі.
45. Охарактеризуйте концепцію П. Тейяра де Шардена щодо місця релігії в системі цінностей.
46. Проаналізуйте концептуальний зміст і значення надбань феноменології релігії та її конкретних дискурсів.
47. Розкрийте форми синтезу психології, філософії, культурології, етики у психоаналітичних інтерпретаціях релігії та релігійності.
48. Розкрийте специфіку розуміння релігії в дослідженнях Е. Фромма. Які критерії закладав Е. Фромм у поділ релігій та форм релігійності на авторитарні і гуманістичні? Проілюструйте специфіку авторитарної і гуманістичної релігійності відповідними сюжетами зі священних текстів або фактами історії релігії.
49. Обміркуйте засади міжконфесійного порозуміння згідно з ідеями сучасного буддійського філософа Дайсаку Ікеди.
50. Аналітично презентуйте актуальні для сьогодення філософські проблеми співвідношення релігійного досвіду і наукового знання.
51. Висвітліть провідні тенденції у філософії релігії кінця ХХ – початку ХХІ ст. Що Ви знаєте про сучасні українські напрацювання в галузі філософії релігії, та які є дослідницькі й методологічні лакуни в цьому аспекті?
52. Обміркуйте актуальні філософські підходи до осмислення тенденцій кореляції релігійності, секулярності і постсекулярності в сучасному соціумі.
53. Проаналізуйте ключові чинники виникнення етнічних релігій, охарактеризуйте їхні історичні та культурні типи.

54. Розкрийте співвідношення сотеріологічних, обрядово-культових, соціальних, етичних та філософських контекстів індуїзму.
55. Окресліть ключові надбання концептуального рівня релігійної свідомості в індуїзмі (священні тексти, основи богослов'я та філософії).
56. Окресліть суть світоглядно-ціннісного ядра джайнізму та висвітліть у ньому співвідношення авторитарних і гуманістичних тенденцій.
57. Висвітліть основні світоглядно-ціннісні, антропологічні та соціальні риси конфуціанства.
58. Здійсніть аналіз релігійно-культових та філософських елементів даосизму. Що Ви знаєте про впливи даосизму на сучасну філософську думку?
59. Здійсніть філософський та історіософський аналіз віроповчальної й соціокультурної специфіки синтоїзму.
60. Аналітично охарактеризуйте світоглядну ідентичність сикхізму. Який вплив здійснила ця релігія на культуру Індії? Що Ви знаєте про богословську традицію сикхізму?
61. Презентуйте світоглядну специфіку юдаїзму та здійсніть історіософське осмислення ключових віх його історії та векторів соціокультурної дієвості.
62. Окресліть смислові впливи юдаїзму на формування ідейної специфіки християнства та ісламу.
63. В історіософському ключі обміркуйте типологічну ідентичність феномена світових релігій. Розкрийте чинники набуття саме буддизмом, християнством, ісламом статусу світових.
64. Висвітліть світоглядну специфіку доктринальних основ буддизму і його ключові сотеріологічні, антропологічні, етичні та соціально-історичні прикмети.
65. Порівняйте провідні течії буддизму з точки зору співвідношення в них віроповчально-культових і філософських елементів.
66. Презентуйте світоглядно-ціннісне ядро християнства та обміркуйте концептуальні зв'язки його догматичних і філософських засад.
67. Здійсніть історіософський аналіз віх культурної дієвості та конфесійної диференціації християнства.
68. Розкрийте ціннісно-смислові домінанти та суперечності етики християнства. Співвіднесіть етичні домінанти християнства з ключовими моральними тенденціями сучасного західного світу.
69. Обміркуйте парадигмальні альтернативи християнського богослов'я (у проблемно-тематичному і конфесійному вимірах).
70. Представте світоглядне ядро ісламу та історіософськи обміркуйте провідні джерела його ідентичності.
71. Охарактеризуйте специфіку антропологічних та етичних домінант ісламу (з урахуванням його конфесійних відгалужень).
72. Порівняйте альтернативи соціально-ціннісних візій у різних течіях та національних дискурсах і практиках сучасного ісламу.
73. Здійсніть філософський та історіософський аналіз феномена секуляризації? Який зміст вкладається в поняття «постсекулярне суспільство».
74. Обміркуйте визначальні маркери трансформації релігійності та її соціальної функціональності в умовах сьогодення (з урахуванням цивілізаційних відмінностей). Екстраполуйте аналіз також на українські реалії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

(основні першоджерела, підручники, посібники, монографії)

1. Bergson H. The two sources of morality and religion. – Andesite Press, 2015.
2. Dobieszewski J. Filozofia religii. Wykład. – Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022.
3. Feuerbach L. The Essence of Religion. – Amherst: Prometheus, 2004.
4. Hegel G.W.F. Lectures on the Philosophy of Religion: Vol I: Introduction and the Concept of Religion. –Oxford: Oxford University Press, 2006.
5. Hume D. Dialogues Concerning Natural Religion. – Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 1998.
6. Hegel G.W.F. Lectures on the Philosophy of Religion: Vol. II: Determinate Religion Oxford: Oxford University Press, 2008.
7. Hegel G.W.F. Lectures on the Philosophy of Religion: Vol. III: The Consummate Religion: Oxford: Oxford University Press, 2008.
8. James W. The Will to Believe. – Create Space Independent Publishing Platform, 2012.
9. Kant I. Religion within the Bounds of Bare Reason. – Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 2009.
10. Otto R. The Idea of the Holy. – Oxford: Oxford University Press, 1958.
11. Philosophy of Religion. A Reader and Guide. General editor: W.L. Craig. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019.
12. Swinburne R. The coherence of theism. – New York: Oxford University Press, 2016.
13. Академічне релігієзнавство. За науковою редакцією А. Колодного. – К.: Світ знань, 2000.
14. Бгаватгіта. – Харків: Фоліо, 2020.
15. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена / Українське Біблійне Товариство, 1993 (переклад І. Огієнка).
16. Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов. – Київ: Українське Біблійне Товариство, 2020 (переклад Рафаїла Турконяка).
17. Бродецький О. Є. Етичні цінності в релігіях: гуманістична синергія ідей. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016.
18. Бродецький О. Є. Філософія релігії. Навчально-методичний посібник. – Чернівці: Рута, 2008.
19. Васильєва І. В. Людина у релігійному вимірі. Монографія Київ: Книга плюс; Херсон: Кальченко О. М., 2009.
20. Віллем Ж.-П. Європа та релігії. Ставки ХХІ століття. – Київ: Дух і літера, 2006.
21. Горохолінська І. Постсекулярність: філософські та богословські інтенції сучасної релігійності. Монографія. – Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2019.
22. Дао де цзин. – Харків: Фоліо, 2020.
23. Дейвіс Б. Вступ до філософії релігії – Київ: Основи, 1996.
24. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії. – Київ: Юніверс, 2002.
25. Еліаде М. Пошуки. Історія та смисл у релігії. – Київ: Дух і літера, 2019.
26. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін. Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. – Київ : Основи, 2001.
27. Еліаде М. Трактат з історії релігії. – Київ: Дух і літера, 2016.
28. Єленський В. Велике повернення. Релігія в глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ ст. – Львів: Видавництво УКУ, 2013.
29. Завідняк Б. Релігійна філософія від становлення до сучасності. – Львів: Місіонер, 2021.
30. Казанова Х. По той бік секуляризації. Релігійна та секулярна динаміка нашої глобальної доби. – Київ: Дух і літера, 2017.
31. Колодний А. та ін. Історіософія релігії. – Київ: УАР, 2013.
32. Колодний А. Феномен релігієзнавства. Монографія. – Київ: Інтерсервіс, 2020.

33. Коран. Переклад смислів українською мовою. – Київ: ДУМУ «Умма», Видавець Руслан Халіков, 2018.
34. Ларіонова В.К. Філософія релігії. Посібник. – Івано-Франківськ, 2004.
35. Лубський В. І., Харьковченко Є. А., Лубська М. В., Горбаченко Т. Г. Історія релігій світу. – Київ: Центр навчальної літератури, 2019.
36. Луц У. Феномен секуляризації: наближення до трансцендентного. Монографія. – Львів: Літопис, 2016.
37. Мондін Б. Філософія релігії і теодіцея. – Жовква: Місіонер, 2012.
38. Надурак В. Релігійна філософія. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ, 2011.
39. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000 – 2021 рр. (інформаційні матеріали) – Київ: Центр Разумкова, 2021.
40. Петрушкевич М. Релігійна комунікація у контексті масової культури. Монографія. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018.
41. Попов М. В. Філософія релігії. – Київ: Асканія, 2007.
42. Релігієзнавчий словник. За редакцією А. Колодного і Б. Лобовика. – Київ.: Четверта хвиля, 1996.
43. Роль релігії у сучасних суспільних процесах. За загальною редакцією О.В. Паньків. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020.
44. Рубський В.М. Світогляд як модель реальності: функціонально-субститутивний підхід. Монографія. – Одеса : Купрієнко СВ, 2019.
45. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат. – Харків: Фоліо, 2018.
46. Стрижачук Ф. В. Чистий та поглиблений теїзм в богослов'ї Річарда Свінберна. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018.
47. Титаренко В.В. Від пророцтв у релігії до прогнозування в релігієзнавстві: історія, теорія, перспективи. Монографія. – Київ: Центр Європи, 2017.
48. Филипович Л. Культура релігійного життя. Вибрані праці. – Київ: Інтерсервіс, 2016.
49. Халіков Р. Повстання проти секулярного світу. – Київ: Видавництво Руслана Халікова, 2022.
50. Фройд З. Тотем і табу. – Харків: Фоліо, 2019.
51. Фромм Е. Мати чи бути. – Київ: Український письменник, 2010.
52. Шепетяк О. Історія релігій. У 3-х тт. – Жовква: Місіонер, 2019 – 2020.
53. Шляєрмахер Ф. Із праці «Про релігію: промови до освічених людей, серед тих, які її зневажають» // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – С. 210 – 304.
54. Юнг К.-Г. Архетипи і колективне несвідоме. – Львів: Астролябія, 2012.
55. Яремчук С. Релігійні практики в сучасному соціумі: інституціональний контекст. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2020.
56. Ясперс К. Психологія світоглядів. – Київ: Юніверс, 2009.

Допоміжна

1. Августин, св. Сповідь. – Київ: Основи, 1999.
2. Аль-Фарукі. Іслам. Релігія, практика, культура та світовий порядок. – Міжнародний інститут ісламської думки. Рівне: Волинські обереги, 2021.
3. Ангелова А.О. Типологія релігійно-історичних моделей старості. – Київ: АртЕк, 2017.
4. Балух В. О., Коцур В.П. Православна еліта України XVI-XVII ст. (100 постатей): словник. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2018.
5. Балух В. О., Балух О. В., Коцур В. П. Реформаційні ідеї на українських землях XVI-XVII ст. (100 протестантських діячів): словник. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2017.
6. Балух В.О., Коцур В.П. Релігійна палітра ранньомодерної України у постатях: словник. – Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2019.
7. Баррон Р. Католицизм. Мандрівка до серця віри. – Львів: Свічадо, 2020.
8. Баумейстер А. Тома Аквінський: вступ до мислення. Бог, буття і пізнання. – Київ: Дух і літера, 2012.
9. Бенедикт XVI (Рацінгер Йосиф). Сіль землі: Християнство й Католицька Церква в XXI столітті: Розмова Петера Зевальда з Йосифом Рацінгером. – Львів: Місіонер, 2007.
10. Бенедикт XVI. Бог і світ: Таїнства християнської віри. – Львів: Місіонер, 2009.

11. Бенедикт XVI. Божа революція. – Львів: Місіонер, 2009.
12. Білецький А. Міфи Далекого Сходу. – Київ: Основи, 2004.
13. Бубер М. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. – Київ: Дух і літера, 2012.
14. В орбіті християнської культури. Наук. Збірник. За редакцією І. Скочилися та М. Яременка. – Львів: Видавництво УКУ, 2020.
15. Варфоломій, патріарх. Віч-на-віч з Тайною. – Київ: Дух і літера, 2011.
16. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – Київ: Основи, 1994.
17. Вододіли секуляризації. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015.
18. Гейман Н. Скандинавська міфологія. – Київ: КМ-Букс, 2017.
19. Гейштор А. Слов'янська міфологія. – Київ.: Кліо, 2015.
20. Гілл Дж. Історія християнства. – Київ: Темпора, 2010.
21. Гоббс Т. Левіафан або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. – Київ: Дух і літера, 2000.
22. Говорун Кирило, архімандрит. Мета-еклезіологія. Хроніки самоусвідомлення Церкви. – Київ: Дух і літера, 2018.
23. Говорун Кирило, архімандрит. Політичне православ'я. – Київ: Дух і літера, 2019.
24. Говорун Кирило, архімандрит. Риштування Церкви. Вбік постструктуральної еклезіології. – Київ: Дух і літера, 2019.
25. Головащенко С. Біблієзнавство. Вступний курс. – Київ: Либідь, 2001.
26. Голоси Стародавньої Індії. Антологія давньоіндійської літератури. – Київ: Дніпро, 1982.
27. Гольбах П. Кишенькове богослов'я або короткий словник християнської релігії, написаний абатом Берньє ліценціатом богослов'я. – Київ: Політвидав України, 1980.
28. Гомер. Іліада – Київ: Дніпро, 1978.
29. Гомер. Одиссея – Київ: Дніпро, 1968.
30. Декарт Р. Метафізичні розмисли. – Київ: Юніверс, 2000.
31. Дисциплінарне релігієзнавство. За редакцією А. Колодного. – Київ: Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2010.
32. Докаш В. І. Кінець світу – еволюція протестантської інтерпретації. Монографія. – Київ – Чернівці: Книги – XXI, 2007.
33. Докінз Р. Ілюзія Бога. – Харків: Книжковий клуб сімейного дозвілля, 2018.
34. Дудар Н. П., Филипович Л. О. Нові релігійні течії: український контекст (огляд, документи, переклади) – Київ: Наук. думка, 2000.
35. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії. – Київ: Юніверс, 2002.
36. Іван Павло II, Папа Римський. Послання. – Львів: Літопис, 2001.
37. Ікеда Д. Глобальна етика поєднає душі різних народів / Д. Ікеда // Всесвіт. – 2004. – № 9-10. – С. 12-21.
38. Ікеда Д. Заповітний закон життя і смерті (бесіди про «Сутру Лотоса» – головне вчення Будди) // Всесвіт. – 2004. – №5-6. – С.3-13.
39. Іслам. Енциклопедичний словник. Колектив авторів: М.Якубович, Р.Халіков, С.Ісмагілов, І.Козловський. – Київ: Видавець Руслан Халіков, 2021.
40. Ісмагілов С. Макасид аш-Шаріа в сунітській і шиїтській традиціях: компаративний аналіз. – К., 2021.
41. Іщук Н. В. Сучасна православна теологія діалогу. – Київ: Фоліант, 2018.
42. Йоан Павло II, Папа Римський. Пам'ять та ідентичність. – Львів: Літопис, 2020.
43. Камю А. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина та ін. // Вибрані твори. Т. 3. – Харків.: Фоліо, 1997.
44. Капранов С. В.Сінто у соціокультурних трансформаціях XIX-XX ст. – К.: Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського, 2014.
45. Кияк С. Другий Ватиканський Собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності. – Жовква: Місіонер, 2011.
46. Кияк С.Р. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи. Монографія. – Івано-Франківськ: Нова Зоря. 2006. – 632 с.

47. Книга Мормона: ще одне свідчення про Ісуса Христа. – Солт-Лейк-Сіті (Юта): Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів, 1997.
48. Косідовський З. Біблійні оповіді. – Київ: Молодь, 1968.
49. Косідовський З. Оповіді євангелістів. – Київ: Видавництво політичної літератури України, 1985.
50. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. – Львів: Свічадо, 2002.
51. Кун М. А Легенди і міфи Стародавньої Греції. – Харків: Фоліо, 2008.
52. Кунов Г. Як повсталася релігія і вірування в богів. – Київ – Берлін: Знаття то сила, 1922.
53. Лютер М. Твори. Тт. 1-6. – Київ: Українська Лютеранська церква, 2018.
54. Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка. За загальною редакцією Л. Филипович та О. Горкуші. – Київ: Самміт-Книга, 2014.
55. Мак-Грат А. Інтелектуальні витоки європейської Реформації. – Київ: Ніка-Центр, 2008.
56. Марков Д. Соціальна історія традиційного непальського буддизму. Нариси. – Київ: Інститут сходознавства імені А.Ю. Кримського, 2018.
57. Маркс К., Енгельс Ф. Про релігію. – Київ: Видавництво політичної літератури УРСР, 1956.
58. Назаренко Р. Несподіваний іслам. Історія про Аладдіна: те, чого ми не бачимо. – Харків: Vivat, 2021.
59. Недавня О. В. Християнські фактори в контексті культурного і громадянського вибору українців. Монографія. – Київ: Український видавничий консорціум, 2011.
60. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. – Київ: Основи, Дніпро, 1993.
61. Образ Христа в українській культурі / В. С. Горський, Ю. І. Сватко, О. Б. Киричок та ін. – Київ: КМ «Академія», 2003.
62. Остащук І. Б. Християнський сакральний символізм: релігієзнавчо-філософський дискурс. Монографія. – Київ: Автограф, 2011.
63. Панич О. Новий Заповіт як пам'ятка культури. – Донецьк: ГІ ДоНУ, 2007.
64. Паскаль Б. Думки. – Київ: Дух і літера, 2009.
65. Петрушкевич М. Релігійна комунікація у контексті масової культури. Монографія. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018.
66. Платон. Діалоги. – Київ: Основи, 1999.
67. Рацінгер Й. Цінності в часи перемін: Долання майбутніх викликів. – Львів: Місіонер, 2006.
68. Релігієзнавство. Наук. ред. Д.В. Брильов. – Київ: Дух і літера, 2018. – 328 с.
69. Роттердамський Е. Похвала Глупоті. Домашні бесіди. – Київ: Основи, 1993. – 319 с.
70. Саган О. Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – Київ: Світ знань, 2004.
71. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології – Київ.: «Основи», 2001.
72. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів. – Харків – Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011.
73. Сковорода Г. Твори у 2-х тт. – Київ: АТ «Обереги», 1994.
74. Словник античної міфології. – Київ: Наукова думка, 1985.
75. Соколовський О. Л. Христологія: еволюція доктрини. Монографія. – Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2018.
76. Соловій Р. Феномен Виникаючої церкви у контексті теологічних та еклезіологічних трансформацій у сучасному західному протестантизмі. – Київ: Дух і літера, 2016.
77. Стабрила С. Міфологія для дорослих. – Київ: Юніверс, 2000.
78. Стрелкова А.Ю. Буддизм. Філософія порожнечі. – Київ: Києво-Могилянська Академія, 2015.
79. Стрижачук Ф. Ренесанс доктрини про Трійцю у богослов'ї ХХ ст. – Рівне: ПП «Формат-А», 2020.
80. Сучасний підхід до Корану та Сунни / Під ред. М. Аюба. – Рівне: Бібліотека сайту «Іслам в Україні», 2020.
81. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга друга. – Київ: Дух і літера, 2018.
82. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга перша. – Київ: Дух і літера, 2013. – 664 с.
83. Тома Аквінський, св. Компендіум теології. Київ: Інститут св. Томи Аквінського, 2011.
84. Філоненко О. С. Присутність Іншого і вдячність: контури свхаристійної антропології. – Рівне: Видавець Михайло Дятлик, 2018.

85. Фірігос А. Вступ до історії патристичної та візантійської філософії (від початків християнства до іконоборства) – Львів: Видавництво УКУ, 2017.
86. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016.
87. Франко І. Сотворення світу. – Київ: Обереги, 2004.
88. Франциск, Папа Римський. Боже ім'я – милосердя. Бесіда з Андреа Торніеллі. – Київ: КМ-Букс, 2016.
89. Хатхут Х. Розумне читання мусульманина. – Ічня: ПП «Формат», 2019.
90. Христокін Г. В. Методологія православної теології – Київ: Фоліант, 2019.
91. Христокін Г.В., Чорноморець Ю.П. Основи християнської культури. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018.
92. Хромець В. Богословська освіта в Україні: релігійний і світський контекст. – Київ: Дух і літера, 2019.
93. Черенков М. Відкритий протестантизм. – Київ: Дух і літера; Відкритий Православний університет Святої Софії-Премудрості, 2017.
94. Черенков М.М. Європейська Реформація та український євангельський протестантизм. Генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності. – Одеса: Християнська просвіта, 2008.
95. Чікарькова М. Ю. Біблійний антропоцентризм та його роль у становленні європейської культури. Монографія. – Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2010.
96. Чорноморець Ю. П. Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопагіта до Геннадія Схоларія / Ю. П. Чорноморець. – Київ: Дух і Літера, 2010.
97. Шкрібляк М.В. «Церковний Переяслав» на тлі унійних колізій і політико-ідеологічних стратегій ранньомодерної України-Руси. Монографія. – Чернівці: Наші книги, 2015.
98. Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу. – Львів: Видавництво ЛБА, 1999.
99. Що таке лютеранство? Німецька перспектива. – Київ: Дух і літера, 2021.
100. Яссін Абдессалам. Випробування мусульманського розуму: між владою одкровення та пануванням сліпої волі. – Острог – Брюссель: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», Європейський інститут ісламських наук, 2013.
101. Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016.
102. Якубович М. Коран в Україні: рукописи, коментарі, переклади. – Київ: Український центр ісламознавчих досліджень, 2020.
103. Якубович М. М. Іслам: практичні аспекти. Навчально-методичний посібник. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – 188 с.
104. Яннарас Х. Свобода етосу. – Київ : Дух і літера, 2003.
105. Ярош О. Іслам в публічній сфері: теоретичні та суспільні практики. – Київ, 2020.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

- Веб-сайт часопису «Софія» <https://sophia.knu.ua/index.php/sophia/issue/archive>
- Веб-сайт часопису «Схід» <http://skhid.kubg.edu.ua/>
- Веб-сайт часопису «Українське релігієзнавство» <https://uars.info/>
- Веб-сайт наукового щорічника «Історія релігій в Україні» <http://religio.org.ua/index.php/religio>
- Веб-сайт наукового часопису «Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство» <http://nzpr.ukma.edu.ua/>
- Веб-сайт наукового часопису «Актуальні проблеми духовності» <https://journal.kdpu.edu.ua/apd>
- Веб-сайт Вісника Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/>
- Веб-сайт наукового часопису «Мультиверсум. Філософський альманах» <http://multiversum.com.ua/index.php/journal>
- Веб-сайт наукового збірника «Освітній дискурс» <http://www.journal-discourse.com/uk/>
- Веб-сайт наукового часопису «Труди КПБА» <https://works.kpba.edu.ua/index.php/trudy>

- Веб-сайт наукового часопису «Occasional Papers on Religion in Eastern Europe» <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/>
- Веб-сайт наукового часопису «Філософська думка» <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd>
- Веб-сайт часопису «Sententiae» <https://sententiae.vntu.edu.ua/index.php/sententiae>
- Веб-сайт Вісника Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. http://www.philosophy.univ.kiev.ua/ua/view/Vysnyk_KNU/78/19/6
- Релігійно-інформаційна служба України <https://risu.ua/>
- Журнал «Релігія та соціум» на сайті ЧНУ імені Юрія Федьковича
- <http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/chasopys>
- Веб-сайт щорічника «Релігійна свобода» <https://ure-online.info/rs/>